

Archeologienota Menen – Waalvest 94

Deel 2: verslag van resultaten

Davy Herremans

Goed in erfgoed
Adolf Baeyensstraat 134G
9040 Sint-Amandsberg
www.goedinerfgoed.be

Colofon

Projectcode 2019C69

Archeologienota Menen – Waalvest 94

Opdrachtgever

Santerra NV

Fabrieksweg 13

BE - 3190 Boortmeerbeek

Uitvoerder

Goed in erfgoed Comm. V.

Adolf Baeyensstraat 134G

9040 Sint-Amandsberg

BTW BE 0524.709.028

© 2019 – Goed in erfgoed Comm. V.

Niets uit deze publicatie mag vermenigvuldigd worden, opgeslagen in geautomatiseerde gegevensbestanden en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook (digitaal, mechanisch, door fotokopie) zonder toestemming van Goed in erfgoed Comm. V.

Goed in erfgoed Comm. V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoud

Bureauonderzoek	5
1. Beschrijvend gedeelte	5
1.1. Administratieve gegevens	5
1.2. Ligging.....	7
1.3 Archeologische voorkennis	7
1.4. Onderzoeksopdracht	8
1.4.1. Aanleiding vooronderzoek	8
1.4.2. Vraagstelling.....	8
1.4.3. Randvoorwaarden.....	8
1.4.4. Geplande werken en bodemingrepen	9
1.5. Onderzoeksstrategie en -methode.....	11
1.5.1. Landschappelijke situering	11
1.5.2 Historisch-cartografische situering.....	12
1.5.3. Archeologische situering.....	13
2. Assessmentrapport.....	13
2.1. Methoden, technieken en criteria	13
2.2. Conservatie-assessment.....	13
2.3. Assessment van het onderzochte gebied	13
2.3.1. Landschappelijke situering	13
2.3.1.1. Topografie, geomorfologie en hydrografie	13
2.3.1.2. Geologie.....	17
2.3.1.2.Bodemtype.....	17
2.3.1.3. Bodemerosie.....	19
2.3.1.4. Bodemgebruik	19
2.3.2 Historisch-cartografische situering.....	19
2.3.3. Archeologische situering	29
2.3.4. Datering en archeologische verwachting	31
3. Synthese	32

Samenvatting van het onderzoek.....	33
Bibliografie.....	34
Literatuur.....	34
Historisch kaartmateriaal.....	35
Lijst van figuren.....	36

Bureauonderzoek

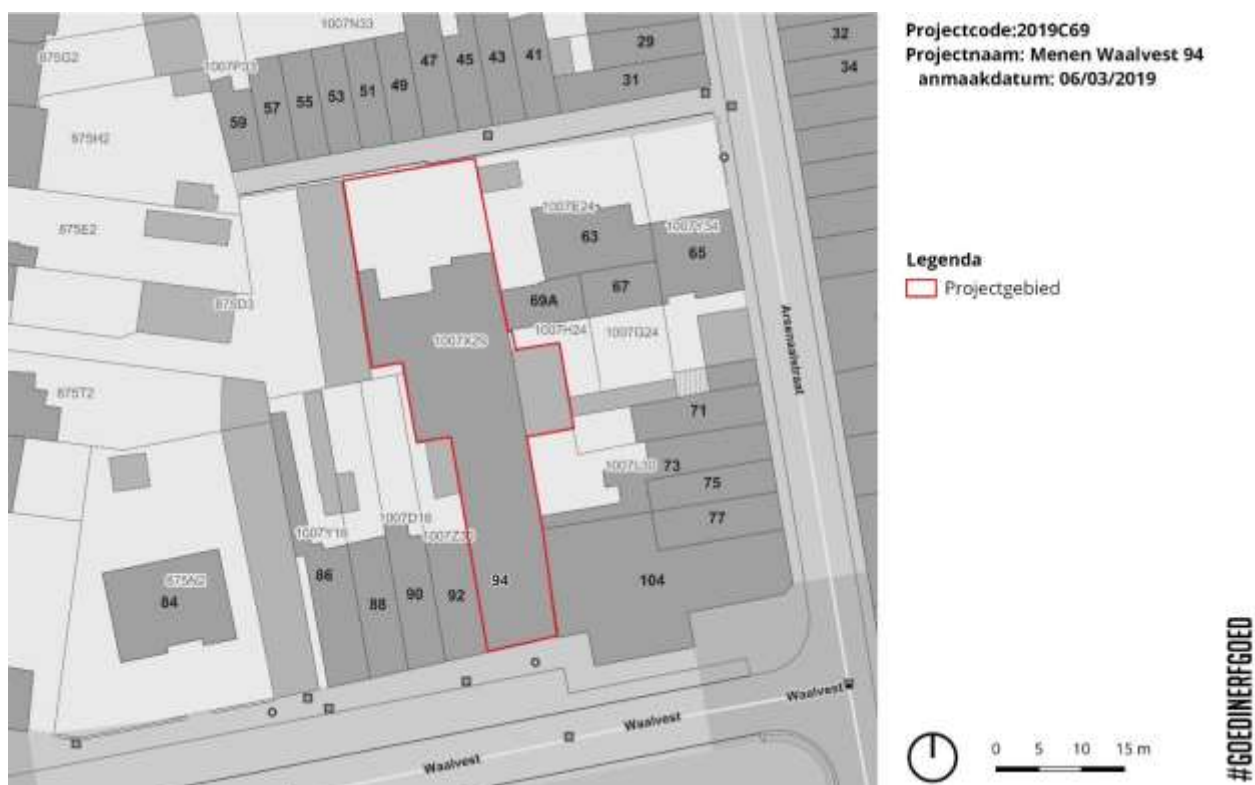
1. Beschrijvend gedeelte

1.1. Administratieve gegevens

Initiatiefnemer	Santerra NV Fabrieksweg 13 BE - 3190 Boortmeerbeek
Projectcode	2019C69
Sitecode	ME-WAV-2019
Nummer van het wettelijk depot of buitenlands equivalent hiervan	nvt
Erkend archeoloog	Herremans Davy - OE/ERK/Archeoloog/2017/00166
Locatie projectgebied	Waalvest 94 8930 Menen
Bounding box	xMin,yMin 165534.0002 , 165590.0002: xMax,yMax 62371.2004, 62382.1004
Oppervlakte percelen	765,40 m ²
Kadaster	Menen, 2de Afdeling, Sectie A nr° E1007X29 en E1007k24
Termijn onderzoek	08/03/2019-15/03/2019
Thesauri Inventaris Onroerend Erfgoed	Bureauonderzoek
Onderdeel archeologische zone	Ja, historische stadskern Menen
Verstoorde zones	Er situeren zich verstoorde zones binnen het projectgebied. Er is geen aanduiding van gekarteerde zones waar geen archeologie meer te verwachten is.
Topografische kaart	figuur 1
Kadasterkaart	figuur 2

Figuur 1 het onderzoeksgebied voorgesteld op de topografische kaart (© NGI)

Figuur 2 het projectgebied voorgesteld de GRB basiskaart (© geopunt)

Figuur 3 het projectgebied op de orthofoto met de archeologische voorkennis (© geopunt)

1.2. Ligging

Het projectgebied situeert zich op grondgebied Menen, deelgemeente Menen ter hoogte van de Waalvest 94. Het perceel is gekend bij het kadaster onder het nummer Menen, 2de Afdeling, Sectie A nr° E1007X29 en E1007k24.

1.3 Archeologische voorkennis

Het projectgebied maakt deel uit van de vastgestelde archeologische zone 'historische stadskern Menen, betreft geen beschermde archeologische site, en omvat geen zones waar geen archeologie te verwachten valt (Figuur 3). Binnen het projectgebied werden nog geen archeologische waarnemingen gedaan. In de omgeving werden een aantal archeologische vindplaatsen vastgesteld die werden opgenomen in de CAI (zie infra). Voor een aantal percelen in de ruime omgeving werden sinds de invoer van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet in 2016 ook al een archeologienota opgesteld.

1.4. Onderzoeksopdracht

1.4.1. Aanleiding vooronderzoek

Santerra NV dient een omgevingsvergunning voor de sloop van het huidige gebouwenbestand langs de Waalvest 94. Het betreft het gebouwenbestand van een oude wasserij. Het projectgebied omvat de percelen gekend bij het kadaster onder de nummers Menen, 2de Afdeling, Sectie A nr° E1007X29 en E1007k24. De totale oppervlakte van de betrokken percelen betreft 765,40 m² (>300m²) waarvan meer dan 100m² wordt geroerd door de geplande werken met ingreep op de bodem. Gezien het projectgebied zich in de archeologische zone 'historische stadskern Menen bevindt, is de opmaak van een archeologienota dan ook verplicht.

1.4.2. Vraagstelling

Doel van dit bureauonderzoek is om na te gaan wat het archeologisch potentieel is van het projectgebied op basis van historisch-cartografische bronnen en gepubliceerde archeologische en landschappelijke data. Op deze manier wordt nagegaan (i) of verdere maatregelen in het kader van archeologisch (voor)onderzoek nodig zijn en (ii) welke dimensie die aannemen.

Het bureauonderzoek start vanuit volgende vraagstelling :

- Wat is op basis van de bestaande bronnen het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van één of meerdere archeologische sites binnen de grenzen van het projectgebied?
- Wat is de bewaringstoestand van deze eventuele site(s)?
- Welke impact hebben de geplande werken op het eventuele archeologisch erfgoed?
- Biedt het projectgebied een potentieel op kennisvermeerdering?
- Wat is het kader waarin dit kennispotentieel kan of moet geëxploiteerd worden?

1.4.3. Randvoorwaarden

Deze archeologienota beperkt zich tot een bureauonderzoek. Verder vooronderzoek met of zonder ingreep op de bodem kon niet worden georganiseerd voorafgaand aan de vergunningsaanvraag omwille van praktische en juridische redenen: momenteel zijn de gronden in grote mate bebouwd en verhard. De terreinen zijn dus niet te onderzoeken voorafgaand aan de sloop. De sloop is onderwerp van de vergunning.

Het bureauonderzoek beperkt zich tot gepubliceerde of tenminste toegankelijk bronnen.

1.4.4. Geplande werken en bodemingrepen

Figuur 4 de oude wasserij Ideal vanaf de Waalvest 94

Bestaande toestand

Momenteel bevinden zich op de Waalvest 94 de bedrijfsgebouwen van de voormalige wasserij Ideal.

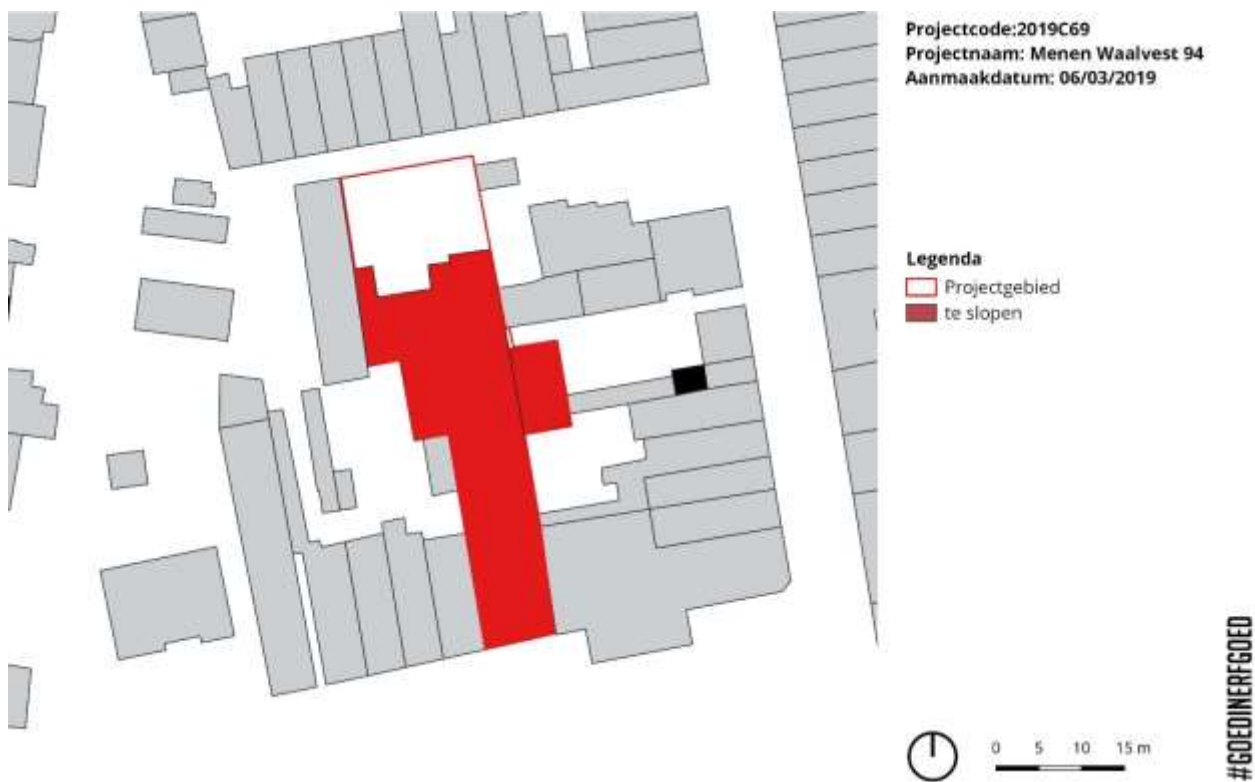
Het gebouwenbestand bestaat onder andere uit een (i) woonhuis langs de straatkant met daarachter : (ii) een loods voor wasmachines, (iii) een loods voor nieuwkuismachines met kelder voor de opslag van chemicaliën, (iv) een strijkruidte, (v) een ketelhuis, (vi) opslagruimten voor diverse producten (oliën, spuitbussen, verf,...) en (vii) burelen.

Nieuwe toestand

De omgevingsvergunning voorziet de sloop van de aanwezige gebouwen op het terrein tot op maaiveldhoogte.

Figuur 5 het projectgebied en de bestaande bebouwing op de hedendaagse orthofoto

Figuur 6 het projectgebied en de bestaande bebouwing op GRB-basiskaart (© geopunt)

1.5. Onderzoeksstrategie en -methode

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door Herremans Davy, erkend bij erkenningsnummer OE/ERK/Archeoloog/2017/00166

De nota werd opgemaakt op PC met Office- en Adobe-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving (QGIS). In die GIS werden de digitale ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, <https://geo.onroerenderfgoed.be/> en de website van de centraal archeologische inventaris (CAI).

Voor de diverse onderdelen van het assessment werden diverse bronnen gebruikt. Deze worden hieronder verder opgesomd en toegelicht. De bronnen en hun correcte bibliografische referentie zijn opgenomen in de bibliografie (§ 3) op het einde van dit verslag.

1.5.1. Landschappelijke situering

De basis voor de landschappelijke situering vormen de diverse cartografische bronnen, met name:

- Tertiair geologische kaart (DOV)
- Quartair geologische kaart (DOV)
- Bodemkaart van België (DOV)
- Potentiële Bodemerosie (Geopunt)
- Bodembedekkingskaart (DOV)
- DHMVII – DTM 1m (Geopunt)
- Topografische Kaart van België 1:10 000, (Geopunt)

Bij het consulteren van dit kaartmateriaal werd gebruik gemaakt van volgende tekstuele toelichtingen:

- De Moor G. 2000, Quartairgeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad 22 Gent (1/50.000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.
- Jacobs P., De Ceukelaire M., De Breuck W. & De Moor G. 1996, Toelichting bij de geologische kaart van België. Vlaams gewest. Kaartblad 22. Gent (Schaal1: 50 000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.

- Van Ranst E. & Sys C. 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart (Schaal 1:20 00), Gent.

Deze bronnen, zowel cartografisch als tekstueel, werden gebruikt omdat ze direct relevant waren ten aanzien van de uiteenlopende inhoudelijke aspecten (geologie, bodemkunde, bodemerosie, bodemgebruik, hydrografie en geomorfologie) en van de landschappelijke situering in de assessment.

1.5.2 Historisch-cartografische situering

Volgend kaartmateriaal werd aangewend bij de historisch-cartografische situering van het projectgebied:

- S.N. 1618-1627, plan de la ville de Menin et de ses environs.
- Sanderus, 1644, Menina vulgo Meenen
- S.N. 1701, Meenen met Desselfs environs
- Husson 1720, Plan van Menen
- S.N 1742, Plan de la ville de Menin
- Bassire, 1744, Plan van Menen
- Villaret, 1745-1748, Carte topographique de la partie de la Belgique ...
- Ferraris, 1771-1778, Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden en het Prinsbisdom Luik...
- S.N. 1815, Plan de Menin pour les projects de 1815
- Vandermaelen 1846-1854, Atlas cadastral du Royaume de Belgique
- anoniem, 1843-1845, Atlas der buurtwegen
- Popp, 1842-1879, Atlas cadastral parcellaire de la Belgique

Een aantal parameters werden in acht genomen bij de selectie van het historisch-cartografisch bronmateriaal: relevantie, chronologische spreiding en toegankelijkheid. De hierboven opgesomde cartografische bronnen zijn in de eerste plaats gekozen om een zo breed mogelijk diachroon overzicht te genereren van de bewoningsgeschiedenis in het projectgebied. Verder werd de toegankelijkheid van de cartografische bronnen in acht genomen. Voorkeur werd gegeven aan reeksen die vlakdekkend zijn gekarteerd, maar vooral ook vrij te raadplegen zijn en als gevolg in dit rapport kunnen afgebeeld worden. Voornamelijk gaat het dan om kaartmateriaal beschikbaar via Geopunt (www.geopunt.be). Bijkomend werd gebruik gemaakt van kaartmateriaal ontsloten via Cartesius (www.cartesius.be), Flandrica (www.Flandrica.be) en Erfgoed in zicht (<http://www.erfgoedinzicht.be/>).

1.5.3. Archeologische situering

Voor de archeologische situering werd gewerkt met de databank van het Centraal Archeologisch Inventaris (CAI). Deze inventaris is het centrale verzamelpunt van alle archeologische data in Vlaanderen en bijgevolg een relevante startpunt voor bureauonderzoek. Aanvullend werd gebruik gemaakt van beschikbare en toegankelijke archeologische literatuur.

2. Assessmentrapport

2.1. Methoden, technieken en criteria

Dit assessmentrapport omvat alle informatie uit het bureauonderzoek. Om het archeologisch potentieel van het projectgebied in te schatten en een antwoord te vormen op de vooropgestelde onderzoeksvragen worden de geselecteerde bronnen (supra) geanalyseerd en besproken. Uiteindelijk worden de resultaten van de verschillende deel-assessments samengebracht tot een synthese die het mogelijk maakt een gemotiveerd advies uit brengen met betrekking tot het nut van al dan verdergezet archeologisch onderzoek. Bij onvoldoende informatie wordt er uit gegaan van bijkomende maatregelen om tot een waardevol assessment van het projectgebied te komen.

2.2. Conservatie-assessment

De digitale output van dit bureauonderzoek, gaande van de archeologienota zelf tot alle figuren, plannen, kaarten, lijsten en GIS-bestanden, wordt digitaal bewaard op twee fysieke gegevensdragers. Naast bewaring op deze fysieke media wordt een bijkomend kopij voorzien op een virtuele drager (Google Drive).

Een conservatie-assessment voor stalen of archeologisch vondstmateriaal is niet van toepassing voor dit bureauonderzoek.

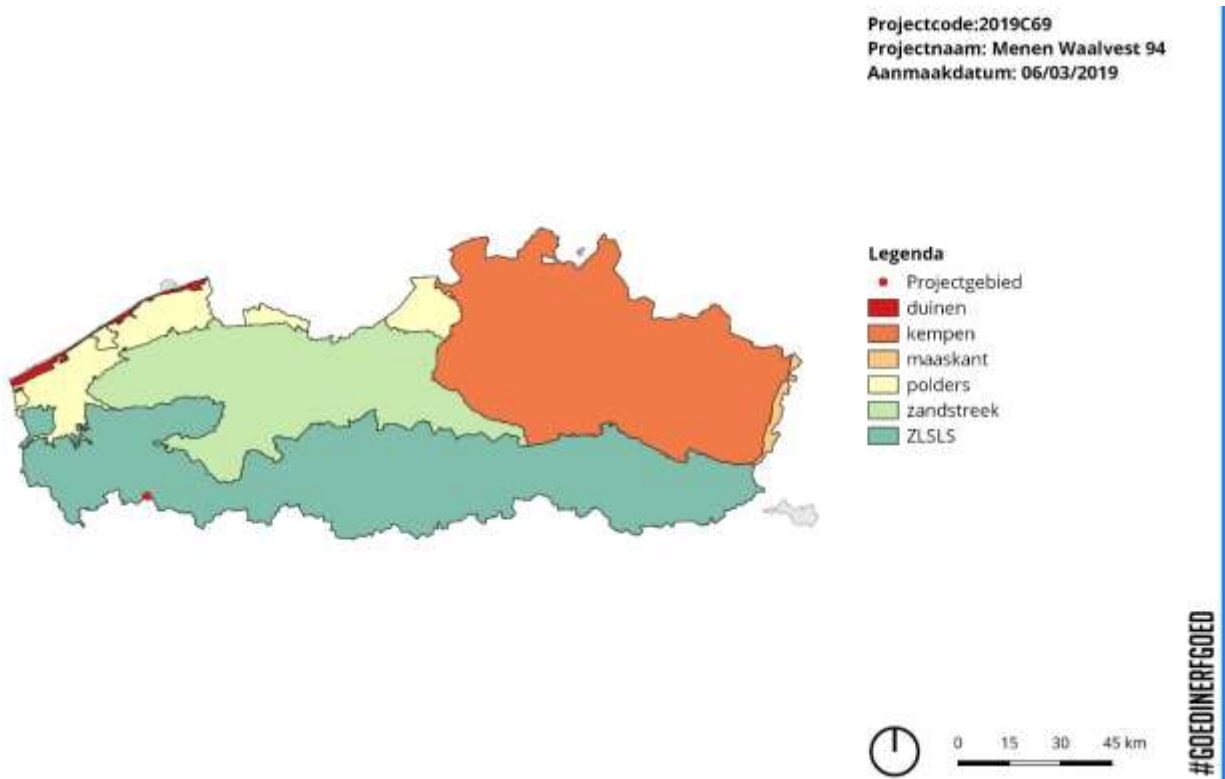
2.3. Assessment van het onderzochte gebied

2.3.1. Landschappelijke situering

2.3.1.1. Topografie, geomorfologie en hydrografie

Menen behoort tot geografische streek van de Zandleemgebied (Figuur 11). Menen situeert zich op het raakpunt van twee reliëfzones: het noordelijk deel van de stad ligt hoger en is gevormd door heuvels die bij de noordelijke dalwand van de pleistocene vallei aansluiten. Het zuidelijk deel van de stad maakt deel uit van de 600 tot 800 m brede holocene vallei van

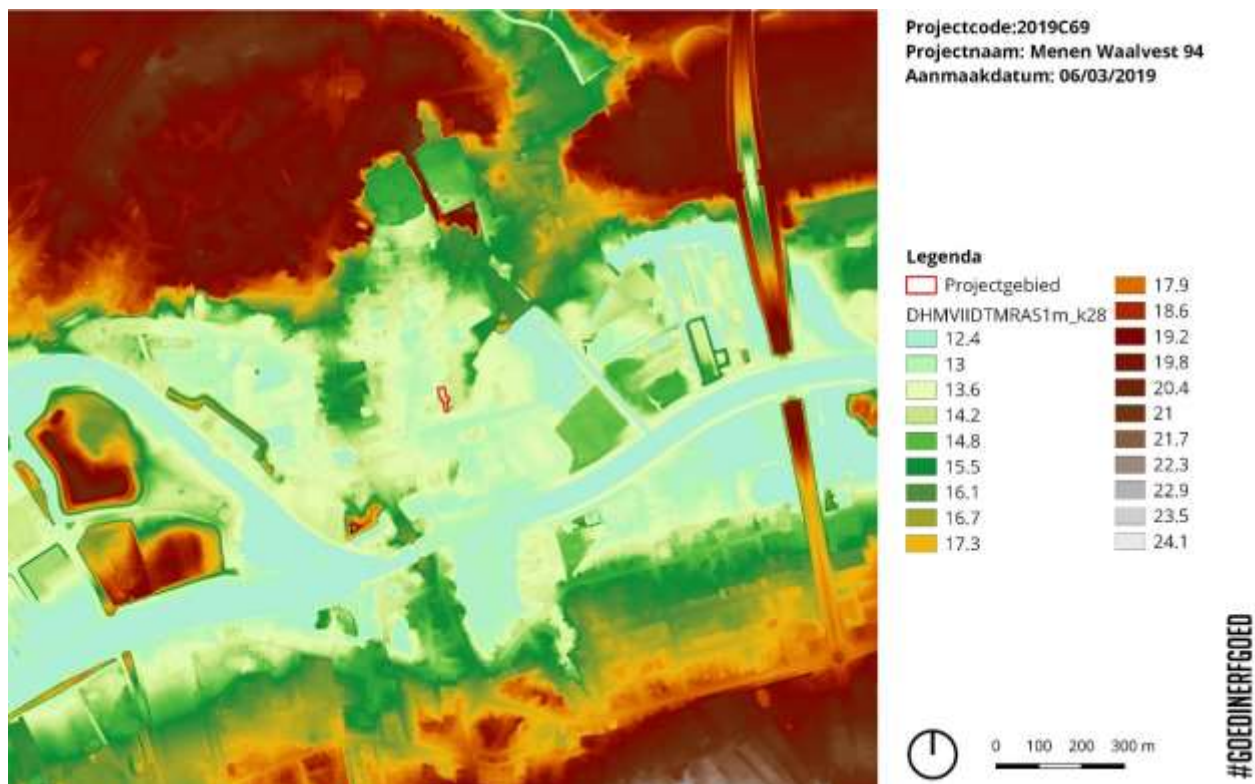
de Leie die aanzienlijk lager is gelegen. Het reliëf van de historische stadskern vertoont dan ook hoogten die schommelen tussen +10m en +20m TAW (Figuur 12).

Figuur 7 projectgebied gesitueerd ten opzichte van Vlaanderen

Het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (DHMV II) verschaft enige informatie omtrent de geomorfologie, hydrografie en topografie van het projectgebied (Figuur 12). Het projectgebied situeert in het zuidelijk deel van de stad in de pleistocene vallei van de Leie en meer bepaald ter hoogte van de oorspronkelijke loop van de Leie (verlegd tot huidige toestand tijdens de jaren 1970). Net ten oosten van het projectgebied vloeide de Geluwebeek uit in de Leie.

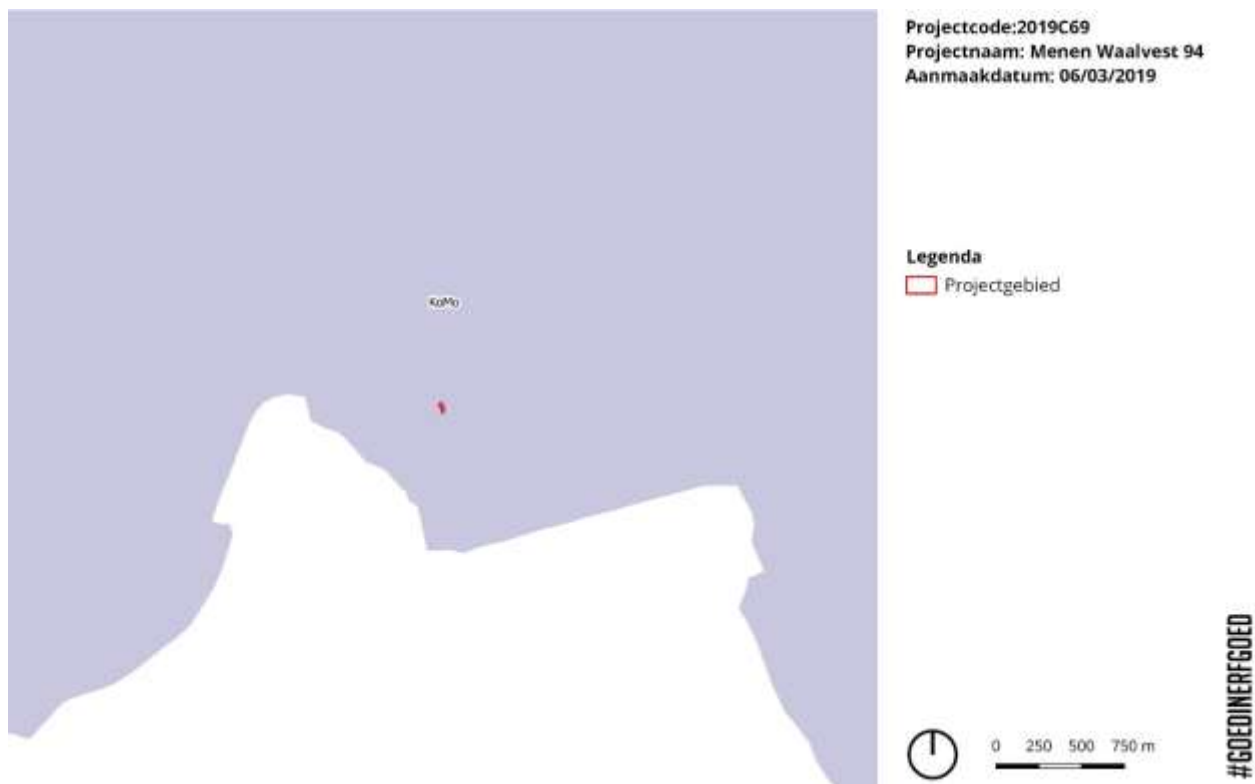
Binnen het projectgebied situeren de hoogte tussen +13,9 en 14,2 TAW.

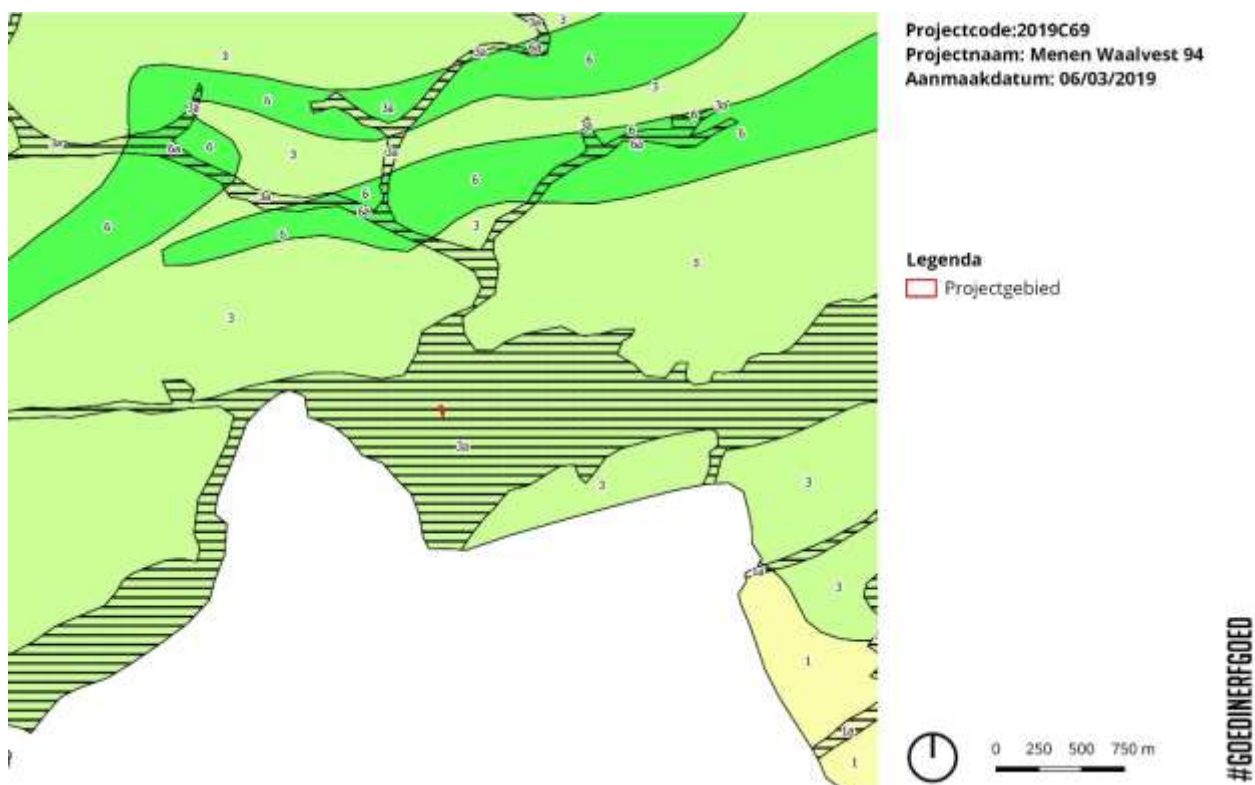
Figuur 8 het projectgebied op het DTM-Vlaanderen (©Geopunt)

Figuur 9 het projectgebied op de orthofoto met aanduiding van het hoogteprofiel (Oost-West)

Figuur 10 het projectgebied aangeduid op de tertiair geologische kaart (© DOV)

Figuur 11 het projectgebied aangeduid op de quartair geologische kaart (© DOV)

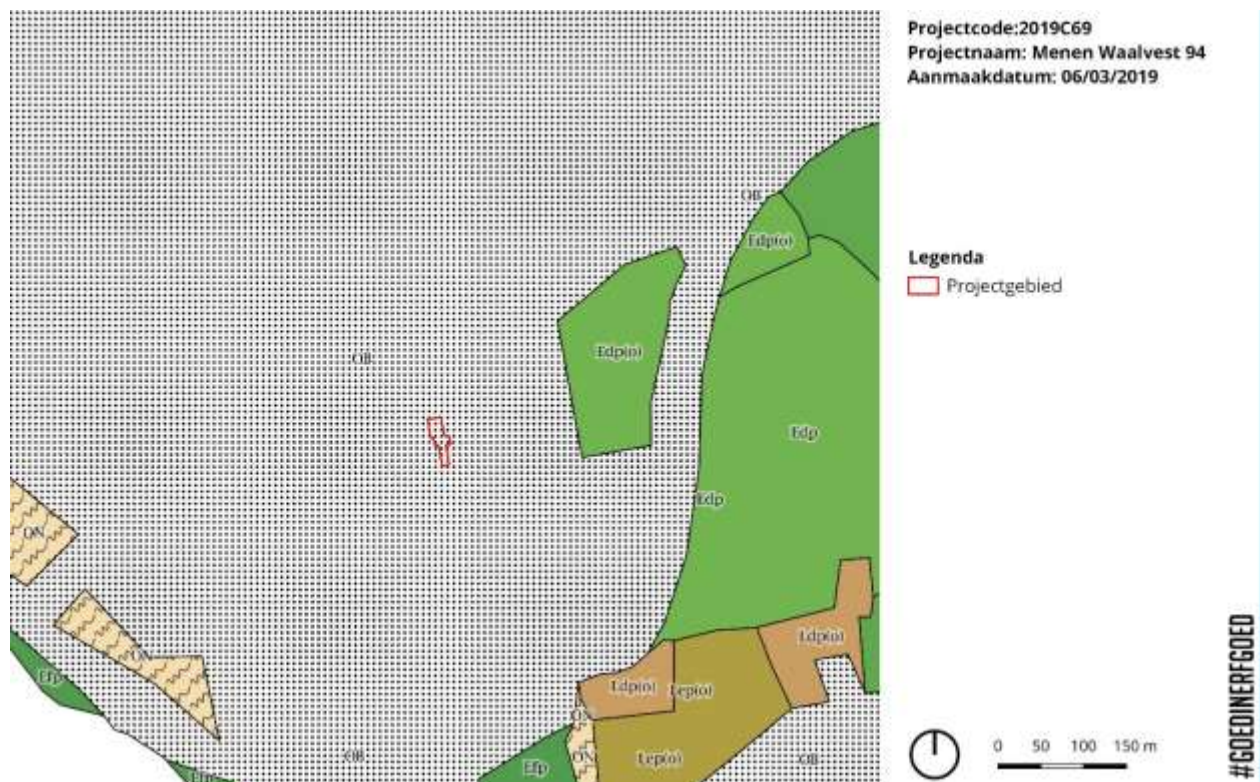
2.3.1.2. Geologie

Op schaal van de geologie valt het studiegebied binnen de Tertiaire Formatie van Kortrijk en meer bepaald het Lid van Moen (Fig. 14). Deze Tertiaire formatie bestaat uit grijze klei tot silt met kleihoudende lagen (Jacobs et al. 2001).

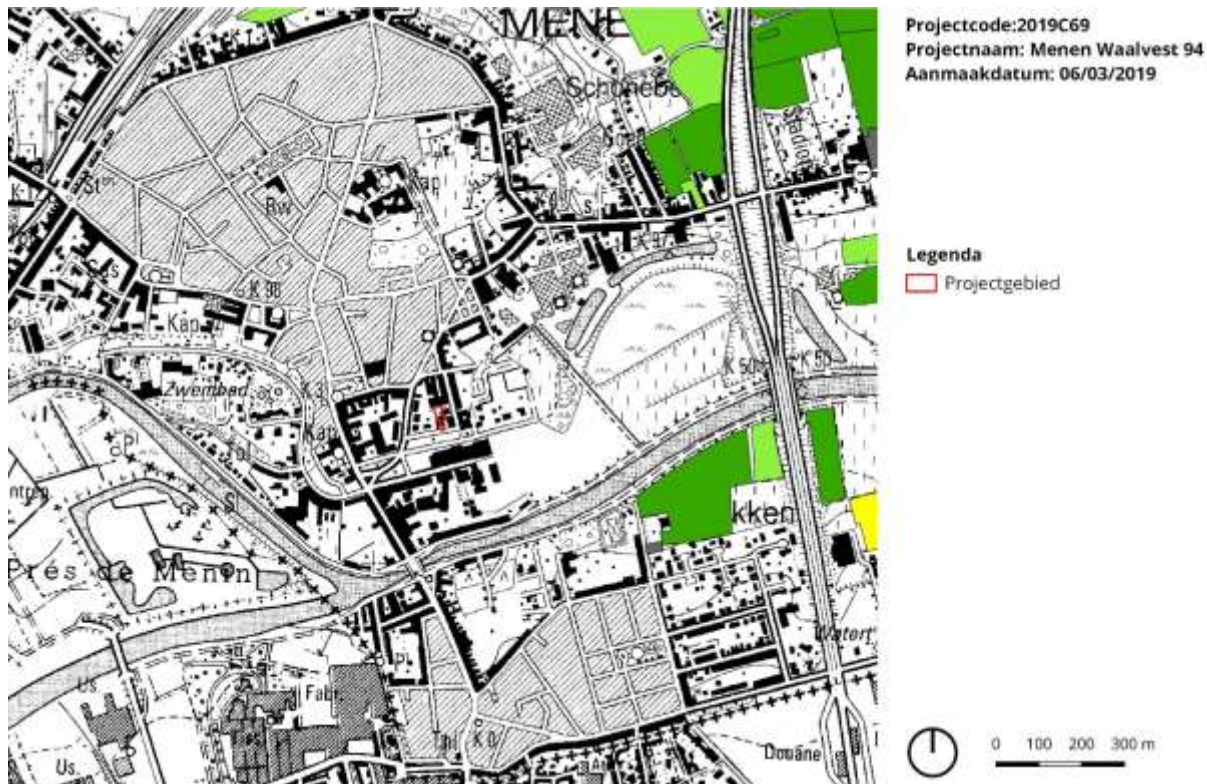
Op het tertiair rust het quartair pakket en dat wordt ter hoogte van het projectgebied (Figuur 15) gekenmerkt door volgende sequentie: de basis van het Weichseliaan bestaat uit fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (FLPw). Daarop rusten zandige eolische afzettingen van het Weichseliaan of het Vroeg Holocene (ELPw). Vaak zijn er ook hellingsafzettingen uit het Quartair aanwezig (HQ). De top van het tertiair betreft fluviatiele afzetting van het Holocene en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) (Matthijs 2004).

2.3.1.2. Bodemtype

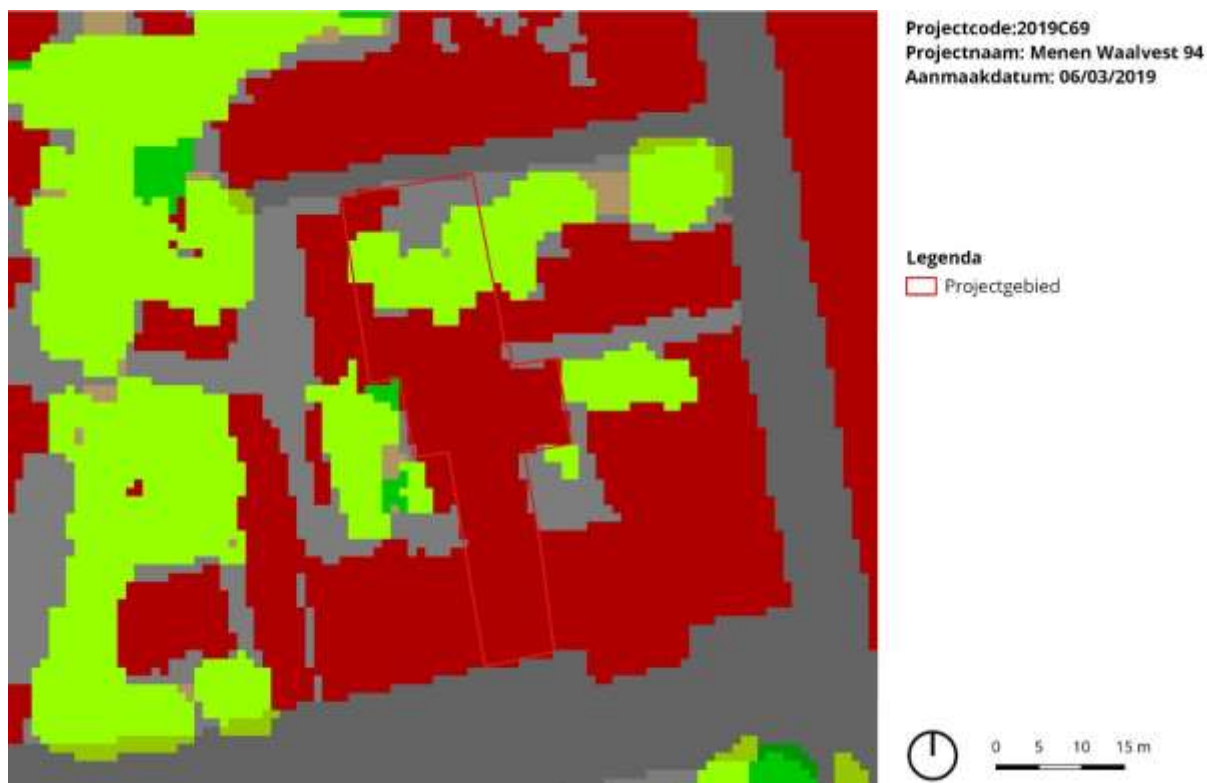
Op de bodemkaart (figuur 16) staat het projectgebied gekarteerd als bebouwde zone (OB). Men mag er van uit gaan dat hier het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens gewijzigd of vernietigd (kunstmatige gronden) is (Figuur 20) (Van Ranst en Sys 2000).

Figuur 12 de bodemtypenkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)

Figuur 13 de bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt)

Figuur 14 de bodembedekkingkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)

#GOEDINERGOED

#GOEDINERGOED

2.3.1.3. Bodemerosie

Het projectgebied ligt in urbaan gebied en is niet gekarteerd op de bodemerosiekaart (Figuur 19).

2.3.1.4. Bodemgebruik

Op de bodembekdeckingskaart staat het projectgebied gekarteerd als bebouwd en verhard terrein met groen (Figuur 18).

2.3.2 Historisch-cartografische situering

Het projectgebied situeert zich net buiten de middeleeuwse stadskern van Menen. De terreinen bevinden zich extra muros in een omgeving waar vandaag de Geluwebeek samenvloeit met de Leie, maar waar tijdens de middeleeuwen een aantal Leiearmen samenvloeiden met de stadsgracht.

De oudste bewaarde kaart waarop het gebied is afgebeeld, is een anoniem werk dat dateert uit de periode 1618-1622 (Figuur 15). Op deze kaart herkennen we de zogenaamde Montigny-vesting die dateert uit 1578 ten tijden van de Godsdienstoorlogen en de opstand tegen de Spanjaarden (Vindevogel 1986). Het oostelijk deel van de stad is versterkt met een aarden wal en een aantal bastions en voorwerken. Het westelijk deel van de stad is beschermd door de Leie – toen nog bestaande uit verschillende rivierarmen - en een gordel van grachten. Het projectgebied situeert zich net ten westen van de scheidingslijn tussen deze twee verdedigingssystemen, tussen de Rijselpoort poort (zuiden) en de Kortrijksepoort (noorden). Het terrein is onbebouwd en Antonius Sanderus tekent in zijn *Flandria Illustrata* uit 1641 het gebied in als natte meersen die vermoedelijk in tijden van oorlog ook konden geïnundeerd worden (Figuur 16).

Een niet precies te dateren anonieme militaire kaart uit 1701 toont Menen na de aanpassing van de vestingwerken onder Sébastien Le Prestre de Vauban (Figuur 17). Tussen 1669 en 1689 moderniseert hij de verouderde 16de eeuwse bastionering. Menen werd een modelvesting binnen het Pré-Carrésysteem, een driedubbele gordel van versterkingen langs de noordgrens van Frankrijk (Dewilde & Wyffels 2002). De Leie en de Geluwebeek bevoorraadden de stadsgrachten en maakten de creatie van overstroombare gebieden mogelijk. De vestingwerken zelf hadden een omtrek van 3000 meter en waren voorzien van elf bolwerken, vier stadspoorten, een enkele gracht met tenailles, ravelijnen en een glacis. Op de rechteroever van de Leie verrees een hoornwerk en de Leievlaakte zelf kon volledig onder water worden gezet (Pyncket 2002). Het projectgebied situeert zich nu net intra muros ter hoogte van de courtine of bedekte weg van een bastion dat vandaag nog te herkennen is in

het tracé van de Waalvest en de perceelsvorming langs de Arsenaalstraat. Het tracé Keromtrek-Sint-Janmolenstraat is een restant van de toegang tot bedekte weg.

Figuur 15 anoniem werk (1618-1622) (©cartesius)

Figuur 16 het projectgebied volgens Sanderus (1641) (©Fandrica)

Figuur 17 kaart van 1701 met aanduiding van het projectgebied (©cartesius)

In 1706 tijdens de Spaanse successieoorlog (1702-1723) trekken de geallieerde troepen onder leiding van de hertog van Marlborough door Vlaanderen. Op 17 juni wordt Kortrijk veroverd en van daaruit wordt de noordelijke Franse grens belegerd. De belegering van Menen begint op 24 juli 1706 onder leiding van generaal E.W. von Salisch. Op 22 augustus capituleert de stad en worden de Franse legers verdreven. Het stadsplan uit 1720 vervaardigd door Pierre Husson (figuur 18) toont Menen ten tijde van het beleg. De situatie ter hoogte van het projectgebied is de situatie vrijwel ongewijzigd.

Met de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748) verklaart Frankrijk de oorlog aan Oostenrijk en trekt het de Nederlanden in. Na hevige bombardementen in 1744 worden de stad Menen ingenomen door de Fransen. Lodewijk V laat de vestingen en het hoornwerk slopen, enkel de grondvesten bleven bewaard (Pyncket 2002). De kaart van James Basire uit 1744 en toont Menen tijdens het beleg onder Lodewijk V net voor de sloop van de vesten (Figuur 19). Ook

hier zien we een weinig tot niet veranderde situatie met een inundatiezone en een vooruitgeschoven verdedigingsgordel met ravelijn.

Figuur 18 het projectgebied op de kaart van Husson (1720) (©Erfgoedinzicht)

Figuur 19 het projectgebied op de kaart van Basire (1744) (©Erfgoedinzicht)

Een minder gedetailleerd beeld van dit voorwerk vinden we ook op de Villaretk kaart (1745-1748) waar we (Figuur 20).

Figuur 20 het projectgebied op de kaart van Villaret (1745-1748) (©geopunt)

De Ferrariskaart (1771-1778) (figuur 21) toont het projectgebied enkele jaren na de sloop van de vesten onder Lodewijk V. De kaart vertoont een zekere afwijking bij het georefereren en we moeten het projectgebied iets meer naar het noorden situeren als afgebeeld. Ter hoogte van het projectgebied zie we een braakliggend terrein. Van de 17de eeuwse vesten rest er weinig.

Door het verdrag van Aken (1748) werden de Zuidelijke Nederlanden opnieuw onder Oostenrijks bewind geplaatst. Aanvankelijk worden er plannen gemaakt om de vestingen te herstellen maar Keizer Jozef II gaat in 1782 over tot de verkoop van de militaire terreinen. In de periode die er op volgt is Menen afwisselend onder Frans, Oostenrijks en Hollands bewind. Een bombardement van de Fransen in 1794 zorgt voor nieuwe schade aan de stad en haar vestingwerken. Na dit bombardement zal Menen Frans grondgebied blijven tot in 1814 wanneer de Fransen worden verdreven en de Hollandse periode aanbreekt (Van Gils 2010).

Projectcode:2019C69
Projectnaam: Menen Waalvest 94
Aanmaakdatum: 06/03/2019

Legenda

Projectgebied

#GOEDINERGOED

Figuur 21 het projectgebied op de Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778) (©geopunt)

Projectcode:2019C69
Projectnaam: Menen Waalvest 94
Aanmaakdatum: 06/03/2019

Legenda

Projectgebied

#GOEDINERGOED

Figuur 22 het projectgebied op de Vandermaelen-kaart (1846-1854) (©geopunt)

Projectcode:2019C69
Projectnaam: Menen Waalvest 94
Aanmaakdatum: 06/03/2019

Legenda

Projectgebied

 0 50 100 150 m

#GOEDINERGOED

Figuur 23 het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) (©Geopunt)

Projectnaam: Menen Waalvest 94
Aanmaakdatum: 06/03/2019

Legenda

Projectgebied

 0 50 100 150 m

#GOEDINERGOED

Figuur 24 het projectgebied op de Popp-kaart (1842-1879) (©Cartesius)

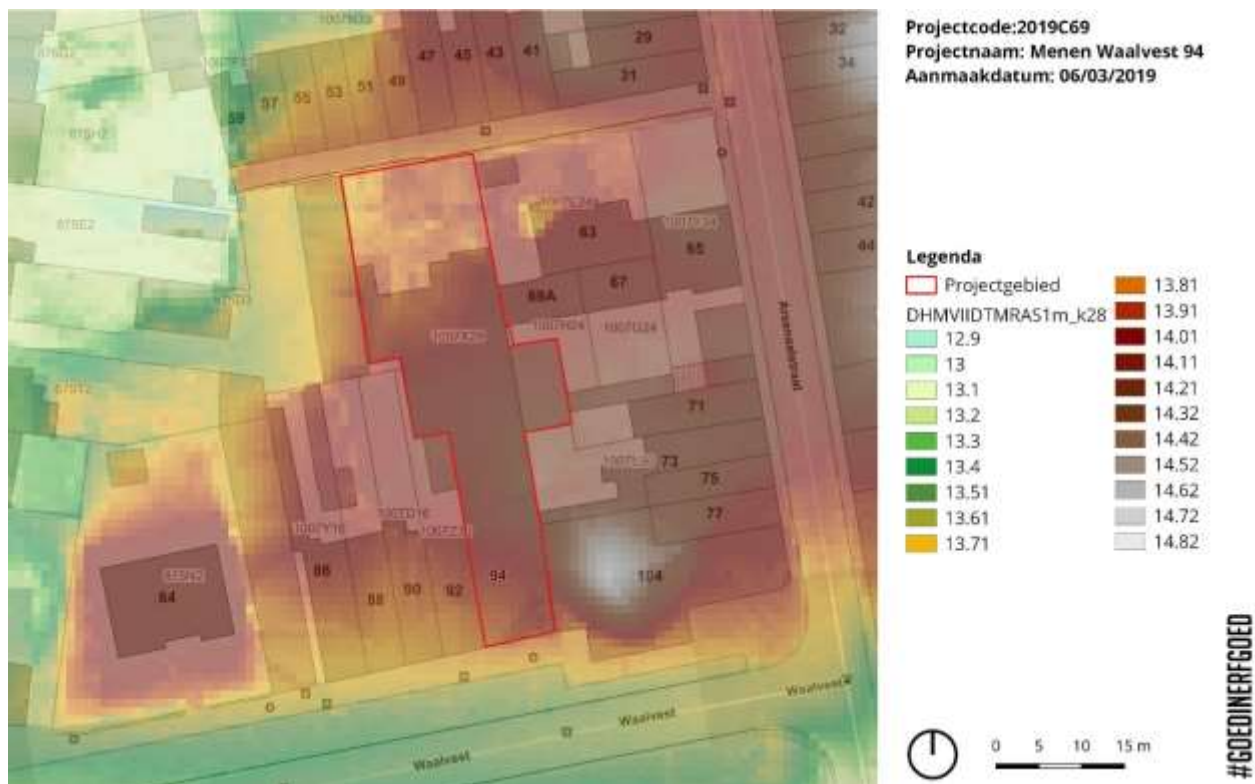
De Vandermaelen-kaart (1846-1854) (Figuur 22) toont Menen en zijn vesting ruim na een periode van heropbouw tussen 1817 en 1830 onder de Hollanders. Vermoedelijk waren de versterkingen in deze periode al deels in onbruik geraakt, minder onderhouden en zelfs gedeeltelijk geslecht. Ter hoogte van het projectgebied lijkt het oude Franse bastion hersteld en geïntegreerd in de nieuwe vesting. Van een bedekte weg lijkt er geen sprake meer. Het projectgebied situeert zich vermoedelijk ter hoogte van het wapenplein.

Tweede kwart van de 19de eeuw verliest de vesting van Menen alle betekenis wanneer er wordt beslist om de verdediging van het nieuwe België te concentreren rond de kringstelling Antwerpen. Een deel van de militaire gronden wordt verkocht en de nieuwe eigenaars slopen op eigen kosten de vestingen (Van Gils 2010). Latere 19de eeuwse kaarten zoals de Atlas der Buurtwegen (1841) (figuur 23) en het Popp-kadaster (1842-1879) (figuur 24) tonen het projectgebied na gedeeltelijk slechten van de vesten en dempen van de waterwerken. Het projectgebied is ingevuld als braakliggend terrein.

De oude vesting bleef tot op vandaag wel deels in het reliëf bewaard. Dit kunnen we afleiden uit de hoogteverschillen op de topografische kaart van België uit 1873 (Figuur 25) en uit het DHM (Figuur 26). Het terrein ten zuiden van de Waalvest en ten oosten van de Arsenaalstraat loopt nog steeds geleidelijk aan af met een totaal hoogteverschil van +/- 1 m.

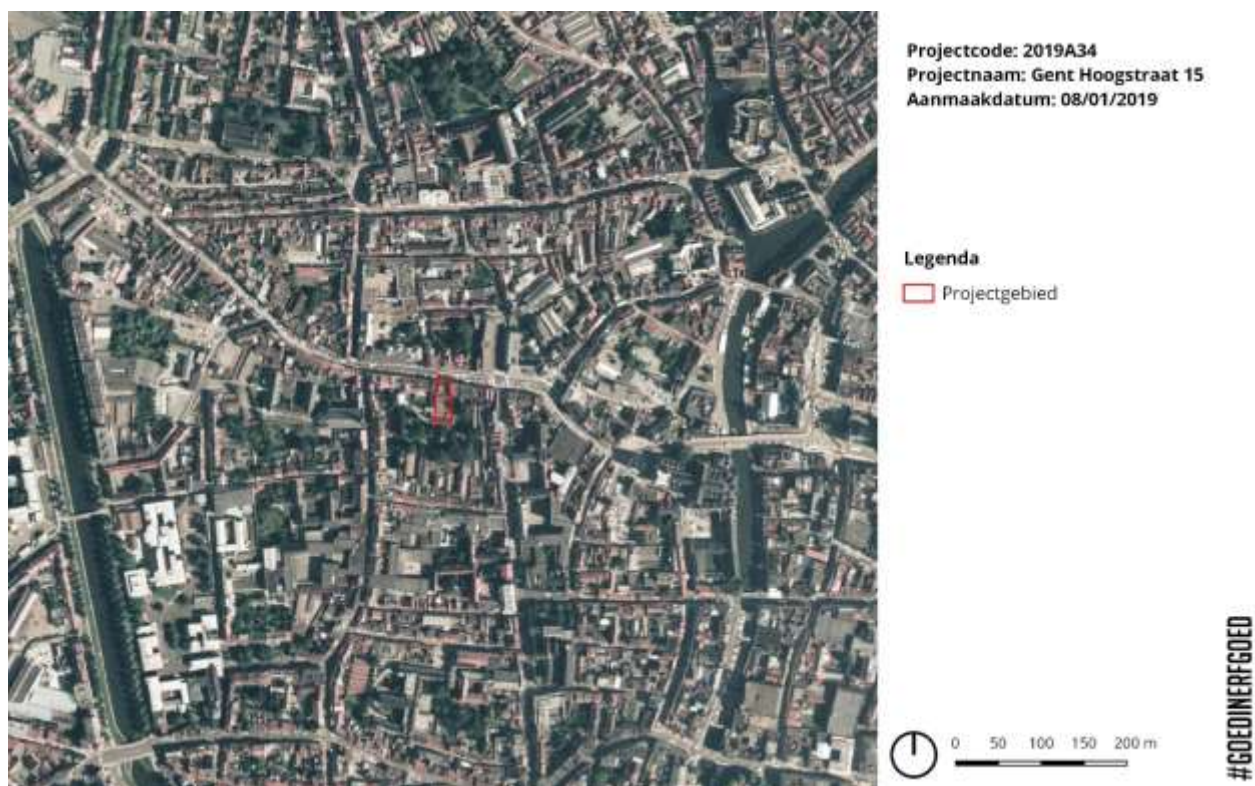
Figuur 25 het projectgebied op de topo uit 1873 (©Cartesius)

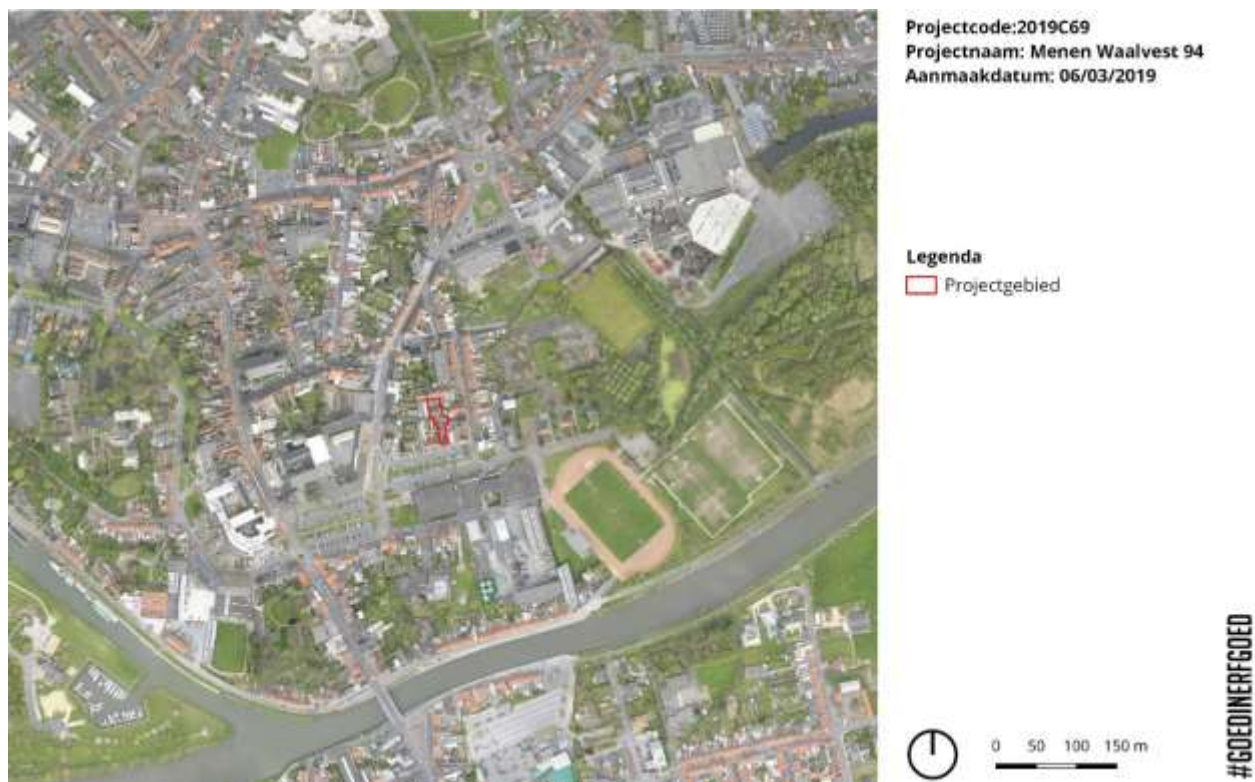
Figuur 26 het projectgebied op het DHM en de GRB-basiskaart (©geopunt)

Figuur 27 het projectgebied op een orthofoto uit 1971 (©Geopunt)

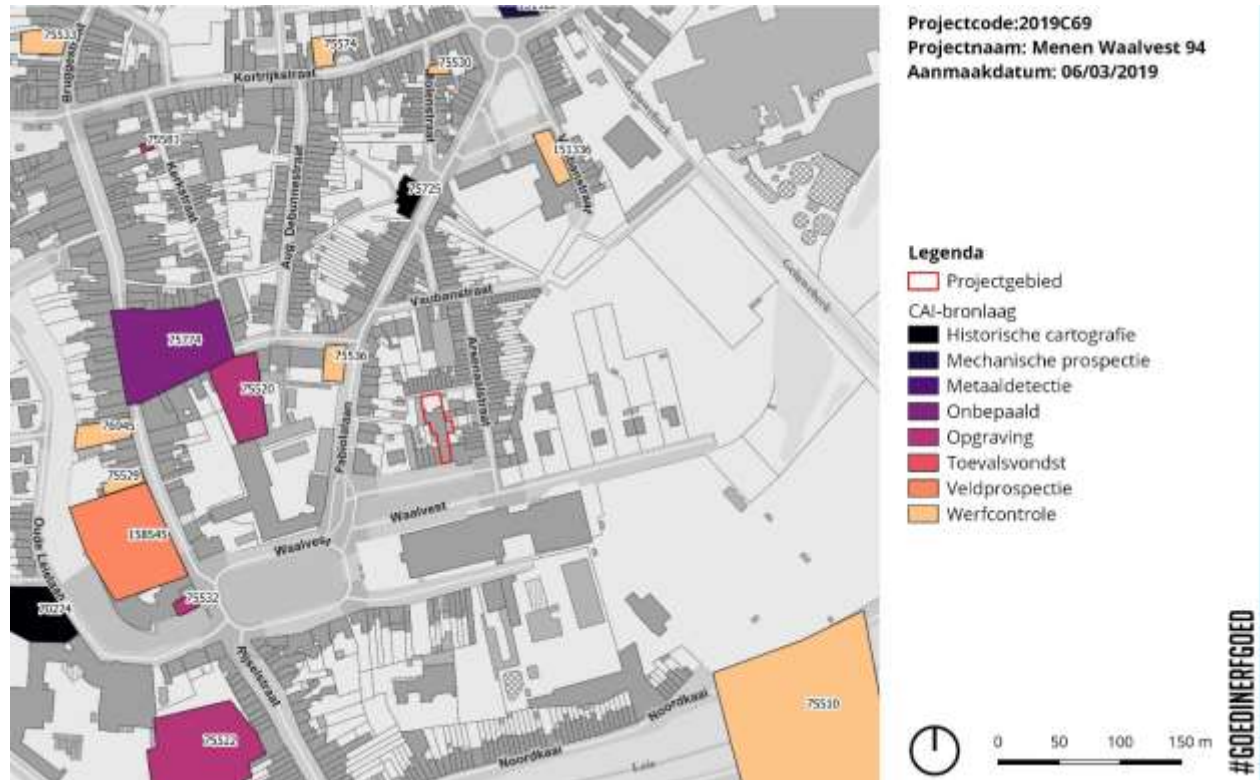
Figuur 28 het projectgebied op een orthofoto uit de periode 1979-1990 (©Geopunt)

Figuur 29 het projectgebied op een orthofoto uit de periode 2013m-2015 (©Geopunt)

De opéénvolgende orthofoto's geven een beeld van de verdere urbane ontwikkeling in en rond het projectgebied tijdens de 20ste eeuw. Op de orthofoto uit 1971 (Figuur 27) zien we het nieuwe verloop van de Lei dat eind 19de eeuw tot stand kwam. De hoofdarm net ten zuiden van het projectgebied werd gedempt en verlegd naar het zuiden. De terreinen binnen het projectgebied zijn al sterk ontwikkeld en bebouwd. Op de luchtfoto uit de periode 1979-1989 (Figuur 28) en 2013-2015 (Figuur 29) zien we weinig evolutie.

2.3.3. Archeologische situering

Figuur 30 CAI-data op de recente orthofoto met aanduiding van het type onderzoek (©Geopunt)

De CAI vermeldt diverse waarneming in een straal van 200 m rond het projectgebied. De vondsten dateren in hoofdzaak uit de historische perioden. Vooral de Nieuwe en Nieuwste Tijd zijn sterk vertegenwoordigd en in mindere mate de middeleeuwen en de Romeinse periode. De meeste records wijzen naar de activiteiten van Philippe Despriet en Archeologie Zuid-West-Vlaanderen. De voorbije decennia stonden zij in voor talrijke prospecties, opgravingen, werfcontroles en toevalsvondsten in de historische stadskern van Menen en in de omgeving van het projectgebied.

Intra muros leverden diverse beperkte onderzoeken van allerlei aard vondstconcentraties bestaande uit aardewerk, glas en dierlijk bot op. Deze vondsten bieden voornamelijk inzicht in de burgerlijke en militaire bewoning van Menen tijdens de middeleeuwen en

Vroegmoderne Tijd. Het betreft dus het dagelijkse leven binnen de muren, enigszins van minder belang in het kader van deze archeologienota (ID 75536; 75530; 75574). Van het adellijke leven tijdens de middeleeuwen worden we ingelicht over de graafwerken aan de laatmiddeleeuwse waterburcht van Halewijn (ID75510) (gesitueerd net ten zuiden van het projectgebied aan de overkant van de oude gedempte Leiearm) (Despriet 2009) en de vol-middeleeuwse motteversterking van de Heren van Menen (ID 75520).

Gezien de relatie van het projectgebied met de vestingwerken van Menen, wijzen we er op dat op schaal van de stad diverse vondsten staan in verband werden gebracht met de opeenvolgende stadsvesten: de Montigny-vesting uit 1578, de Vaubanversterking uit de periode 1679-1689 en de Wellingtonvesting gebouwd onder Hollands bewind aan het begin van de 19de eeuw. Vaststelling rond het versterkingswezen van Menen werden gedaan langs de Ieperstraat waar de Ieperpoort zich bevond (ID 75573; 75571) en aan de Oude Leielaan waar de Kazematten tussen het 7de en 8ste Hollandse bastion werden onderzocht (Despriet 2009a). De Vaubanversterking kwam tot dusver het best in beeld in de zone Oude zwemkom en Park Ter Walle. Ter hoogte van de Oude Zwemkom werd (ID 75645) een muurfragment met daartegen een aarden wal werden aangetroffen in relatie tot een bruggenhoofd. Park Ter Walle is als archeologische vindplaats vooral gekend van het onderzoek naar de restanten van de Hollandse vesten. In het kader van een restauratieproject van de nog zichtbare vestingen – met name de 521 m resterende hoofdwal met bastion 3 en 4 en de tussenliggende courtine kwamen in 1990 vondsten en sporen aan het licht die de volledige vestinggeschiedenis (3 fazen) overspannen (CAI ID 75519). In 1997 kon de binnen-infrastructuur van bastion 3 (ondergrondse kanonstellingen, manschappenonderkomens en een overdekte toegangstunnel) verkend worden. In 1998 kwamen in bastion 3 funderingen (van een militair magazijn?) aan het licht (Despriet 2009) (CAI 156156). In april 2010 trokken de vestingen rond het Park ter Walle opnieuw de aandacht. Nabij Huize Ter Walle, intra muros, greep een archeologische prospectie met ingreep in de bodem plaats (CAI ID - 151121). Van de Vaubanversterking werd Redoute 25 onderzocht een vooruitgeschoven ravelijn of verdedigingseiland dat een onderdeel is van de verdedigingsgracht (ID75535).

Bij de Kortrijksepoort kwamen Hollandse vestingwerken aan het licht. Er werden 5 kazematten en een opslagplaats en ook een verbindingstunnel met andere kazematten vrij gelegd. De Hollandse vesten werden verder ook aangesneden aan het Leopoldplein 12, waarbij twee kazematten werden onderzocht ter hoogte van de voormalige brandweerkazerne (ID 151336). Ook het zogenaamde Bastion 9 behoort tot de 19de eeuwse vesting, hoewel de krijthoudende kalksteen uit het bekken van Pas de Calais in het parament mogelijk wijst op een oudere kern die dateert ten tijden van Vauban (ID 75522).

2.3.4. Datering en archeologische verwachting

Het projectgebied situeert zich net buiten de middeleeuwse stadskern van Menen. De terreinen bevinden zich extra muros waar vandaag de Geluwebeek samenvloeit met de Leie, maar waar tijdens de middeleeuwen een aantal Leiearmen samenvloeiden met de stadsgracht.

De vroegste kaarten tonen het projectgebied gracht na aanleg van de eerste gebastioneerde omwalling in 1578 (Montigny-Vesting). Het oostelijk deel van de stad is versterkt met een aarden wal en een aantal bastions en voorwerken. Het westelijk deel van de stad is beschermd door de Leie – toen nog bestaande uit verschillende rivierarmen - en een gordel van grachten. Het projectgebied situeert zich in een meersengebied tussen gracht en stad.

Na de ingrijpende de versterkingswerken van Vauban (1669-1689) kwam het projectgebied gesitueerd intra muros. Er situeerde zich een bastion ter hoogte van de terreinen en meer bepaald een bedekte weg. Het bastion tekent zich vandaag nog af in het tracé van de Waalvest en de perceelvorming langs de Arsenaalstraat. Deze situatie blijft lange tijd ongewijzigd, zelf na de periode van heropbouw van de vesting Menen tussen 1817 en 1830 onder de Hollanders.

Tweede kwart van de 19de eeuw verliest de vesting van Menen alle betekenis wanneer er wordt beslist om de verdediging van het nieuwe België te concentreren rond de kringstelling Antwerpen. Een deel van de militaire gronden wordt verkocht en de nieuwe eigenaars slopen op eigen kosten de vestingen (Van Gils 2010). Het bastion wordt deels geslecht maar blijft wel deels bewaard in het reliëf.

Al in de 19de eeuw wordt de oude Leie ten zuiden van het projectgebied gedempt en verlegd naar het zuiden. Al snel volgt de ontwikkeling en bebouwing zoals we ze vandaag kennen.

De archeologische verwachting situeert zich vooral op vlak van sporen en structuren die te maken hebben met de 17de en 19de eeuw vestingbouw. Meer bepaald kan het gaan om resten die te maken hebben met de inrichting als bastions en gebruik van de terreinen als bedekte weg (17de-18de eeuw) en wapenplein (19de eeuw). Wel moet rekening gehouden worden met verstoring door : (i) de slechttingswerken in de 19de eeuw. Het huidige reliëf impliceert het aftoppen van het bastion; (ii) de 19de en 20ste eeuwse bouwactiviteit, (iii) en de industriële activiteiten van de 20ste eeuwse waterrij.

3. Synthese

Deze synthese brengt de resultaten uit het landschappelijke, archeologische en historisch-cartografisch assessment in confrontatie met de geplande werken. De beschikbare bronnen leveren voldoende informatie om de vooropgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden:

- *Wat is op basis van de bestaande bronnen, het archeologisch potentieel van het projectgebied?*

Hoog. Het projectgebied situeert zich ter hoogte van een bastion dat werd aangelegd door Vauban eind 17de eeuw en dat begin 19de eeuw werd geïntegreerd in de vestingwerken onder de Hollanders. De archeologische verwachting situeert zich dan ook vooral op vlak van sporen en structuren die te maken hebben met de 17de en 19de eeuw vestingbouw. Meer bepaald kan het gaan om resten die te maken hebben met de inrichting als bastions en gebruik van de terreinen als bedekte weg (17de-18de eeuw) en wapenplein (19de eeuw).

- *Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van één of meerdere archeologische sites binnen de grenzen van het projectgebied?*

Ja, de aanwezigheid van 17de-19de eeuws bastion.

- *Wat is de bewaringstoestand van bodem en eventuele site(s) in het projectgebied?*

De bewaringstoestand van de bodem is niet goed. Er moet rekening gehouden worden met verstoring door : (i) de slechttingswerken in de 19de eeuw. Het huidige reliëf impliceert het aftoppen van het bastion; (ii) de 19de en 20ste eeuwse bouwactiviteit, (iii) en de industriële activiteiten van de 20ste eeuwse wasserij.

- *Welke impact hebben de geplande werken op het eventuele archeologisch erfgoed?*

De impact is beperkt en niet groter dan de impact van de aanleg van de huidige bebouwing en verharding. In het Programma van Maatregelen worden de bijkomende voorwaarde opgenomen: (i) om de sloop te beperken tot het maaiveld en de ondergrondse structuren onaangeroerd te laten, (ii) om de afvoer van puin te organiseren vanaf de Waalvest zodat het werfverkeer op het noordelijk deel van het projectgebied dat vandaag onbebouwd en enkel verhard is, beperkt blijft.

- *Biedt het projectgebied in relatie tot de vergunningsplichtige werken een potentieel op kennisvermeerdering?*

Nee. Het projectgebied heeft een hoog archeologisch potentieel. De bewaartoestand is echter niet ideaal en bovendien is de impact van de werken die onderwerp van de omgevingsvergunning zijn klein.

- *Wat is het kader waarin dit kennispotentieel kan of moet geëxploiteerd worden?*

De archeologienota op basis van bureauonderzoek wordt beschouwd als volledig. De bestaande archeologische en historische bronnen leverden voldoende informatie om aan te tonen dat het potentieel tot kennisvermeerdering klein tot zeer klein moet worden ingeschat.

Verder archeologisch onderzoek lijkt kosten-baten niet aangewezen en er is dan ook geen noodzaak tot het opstellen van een kader ter exploitatie van het archeologisch potentieel.

Samenvatting van het onderzoek

Santerra NV dient een omgevingsvergunning voor de sloop van het huidige gebouwenbestand langs de Waalvest 94. Het betreft het gebouwenbestand van een oude wasserij. Het projectgebied omvat de percelen gekend bij het kadaster onder de nummers Menen, 2de Afdeling, Sectie A nr° E1007X29 en E1007k24. De totale oppervlakte van de betrokken percelen betreft 765,40 m² (>300m²) waarvan meer dan 100m² wordt geroerd door de geplande werken met ingreep op de bodem. Gezien het projectgebied zich in de archeologische zone 'historische stadskern Menen bevindt, is de opmaak van een archeologienota dan ook verplicht.

Het projectgebied situeert zich ter hoogte van een bastion dat werd aangelegd door Vauban eind 17de eeuw en dat begin 19de eeuw werd geïntegreerd in de vestingwerken onder de Hollanders. De archeologische verwachting situeert zich dan ook vooral op vlak van sporen en structuren die te maken hebben met de 17de en 19de eeuw vestingbouw. Meer bepaald kan het gaan om resten die te maken hebben met de inrichting als bastions en gebruik van de terreinen als bedekte weg (17de-18de eeuw) en wapenplein (19de eeuw).

Het projectgebied heeft dan wel een hoog archeologisch potentieel maar kent een weinig ideale bewaartoestand. De impact van de werken is bovendien klein en beperkt zich tot de impact van de aanleg van de huidige bebouwing en verharding.

Verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem lijkt daarom kosten-baten niet aangewezen.

Bibliografie

Literatuur

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017a: Parochiekerk Sint-Franciscus [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/55804> (geraadpleegd op 06 maart 2018).

Agentschap Onroerend Erfgoed 2017b: Historische stadskern van Menen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140007> (geraadpleegd op 06 maart 2018).

Despriet P. 2009a, Onderzoek en herstel van de Hollandse vesting Menen, in: Despriet P. (red.), 10.000 jaar Menen, 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 72, 181-205.

Despriet P. 2009b, Het kasteel en de dorpsheerlijkheid van Halewijn, in: Despriet P. (red.), 10.000 jaar Menen, 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 72, 119-136.

Bradt T. en Acke B. 2010, Archeologische prospectie Huize Ter Walle Menen (prov. West-Vlaanderen), Basisrapport, Ingelmunster.

Despriet P. 2009b, Enkele noodopgravingen in de stadskern van Menen, in: Despriet P. (red.), 10.000 jaar Menen, 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 72, 207-218.

Jacobs P., De Ceukelaire M. en Sevens E. 2001, Toelichting bij de geologische kaart van België. Vlaams gewest. Kaartblad 27-28-36 Proven-leper-Ploegsteert (Schaal 1: 50 000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.

Dewilde M. & Wyffels F. 2002, Vauban in Ieper en Menen, *Archaeologia Mediaevalis* 25, 55-57.

Matthijs J. 2004, Quartairgeologische Kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad 27-28-36 Proven-leper-Ploegsteert (1/50.000), in opdracht van Ministerie Vlaamse Gemeenschap, Departement EWBA Administratie Economie, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie.

Pyncket M. 2002, De vesting Menen, een verkenning, Menen.

Van Gils R. 2010, De Wellingtonbarrière en de vesting Menen, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 74.

Van Ranst E. & Sys C. 2000, Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart (Schaal 1:20 00), Gent.

Vindevogel P. 1986, Het Menen van toen, Brugge.

Historisch kaartmateriaal

Anoniem 1701, Meenen Met Desselfs Environs (geraadpleegd op 08/03/2019 via cartesius.be)

Anoniem 1742, Plan de la ville de Menin (geraadpleegd op 08/03/2019 via cartesius.be)

Anoniem 1815, Plan de Menin pour les projects de 1815 (geraadpleegd op 08/03/2019 via cartesius.be)

Bassire J. 1744, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_223 (geraadpleegd op 08/03/2019 via erfgoedinzicht.be)

Ferraris J. J. F. 1771-1778, Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden, Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en plannen, Ms. IV 5.567 (geraadpleegd op 08/03/2019 via geopunt.be)

Husson P. 1720, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_234 (geraadpleegd op 08/03/2019 via erfgoedinzicht.be)

Popp P. C. 1842-1879, Atlas cadastral parcellaire de la Belgique, Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en plannen, II 24.437 (geraadpleegd op 08/03/2019 via geopunt.be)

Sanderus A. 1644, Menina vulgo Meenen, Stadsmuseum 't Schippershof, 87 004 1 1 XXX (geraadpleegd op 08/03/2019 via erfgoedinzicht.be)

Vandermaelen P. 1846-1854, Atlas cadastral du Royaume de Belgique, Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en plannen, II 15.040 D (geraadpleegd op 08/03/2019 via geopunt.be)

Villaret J. 1745-1748, Carte topographique de la partie de la Belgique comprise entre Gand et Tournay, Maestricht et Liège ..., (geraadpleegd op 08/03/2019 via www.geopunt.be)

Lijst van figuren

Figuur 1 het onderzoeksgebied voorgesteld op de topografische kaart (© NGI)	6
Figuur 2 het projectgebied voorgesteld op het hedendaags kadaster (© geopunt)	6
Figuur 3 het projectgebied op de orthofoto met de archeologische voorkennis (© geopunt)	7
Figuur 4 de oude wasserij Ideal vanaf de Waalvest 94	9
Figuur 5 het projectgebied en de bestaande bebouwing op de hedendaagse orthofoto	10
Figuur 6 inplantingsplan met aanduiding van de aanwezige bodemverontreiniging (©Santerra)	10
Figuur 7 projectgebied gesitueerd ten opzichte van Vlaanderen	14
Figuur 8 het projectgebied op het DTM-Vlaanderen (©Geopunt).....	15
Figuur 9 het projectgebied op de orthofoto met aanduiding van het hoogteprofiel (Oost-West)	15
Figuur 10 het projectgebied aangeduid op de tertiair geologische kaart (© DOV)	16
Figuur 11 het projectgebied aangeduid op de quartair geologische kaart (© DOV)	16
Figuur 12 de bodemtypenkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV).....	17
Figuur 13 de bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt)	18
Figuur 14 de bodembedekkingkaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)	18
Figuur 15 anoniem werk (1618-1622) (©cartesius).....	20
Figuur 16 het projectgebied volgens Sanderus (1641) (©Fandrica)	20
Figuur 17 kaart van 1701 met aanduiding van het projectgebied (©cartesius)	21
Figuur 18 het projectgebied op de kaart van Husson (1720) (©Erfgoedinzicht)	22
Figuur 19 het projectgebied op de kaart van Basire (1744) (©Erfgoedinzicht)	22
Figuur 20 het projectgebied op de kaart van Villaret (1745-1748) (©geopunt).....	23
Figuur 21 het projectgebied op de Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778) (©geopunt).....	24
Figuur 22 het projectgebied op de Vandermaelen-kaart (1846-1854) (©geopunt)	24
Figuur 23 het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845) (©Geopunt)	25
Figuur 24 het projectgebied op de Popp-kaart (1842-1879) (©Cartesius)	25

Figuur 25 het projectgebied op de topo uit 1873 (©Cartesius)	26
Figuur 26 het projectgebied op het DHM en de GRB-basiskaart (©geopunt)	27
Figuur 27 het projectgebied op een orthofoto uit 1971 (©Geopunt)	27
Figuur 28 het projectgebied op een orthofoto uit de periode 1979-1990 (©Geopunt)	28
Figuur 29 het projectgebied op een orthofoto uit de periode 2013m-2015 (©Geopunt)	28
Figuur 30 CAI-data op de recente orthofoto met aanduiding van het type onderzoek (©Geopunt)	29